

JANUSZ CZECHOWSKI

ZARYS DZIEJÓW KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W FINLANDII
OD KOŃCA XVIII WIEKU DO POCZĄTKU XX WIEKU
NA PODSTAWIE OPRACOWANIA POSELSTWA RP
W HELSINKACH Z 1935 R.

Chrześcijaństwo na ziemiach zamieszkałych przez ludność fińską pojawiło się za pośrednictwem Szwedów. Proces chrystianizacji zapoczątkowany został w połowie XII wieku. Religijne perturbacje w Europie, które niosła za sobą reformacja, nie ominęły również północnej części kontynentu. Zwolennik nowych prądów, szwedzki monarcha Gustaw I, panujący w latach 1523-1560, zaakceptował powstanie i rozwój Kościoła luterańskiego. Luteranizm stał się wyznaniem wiodącym w Finlandii. Przedstawiciele tej religii na początku XX wieku stanowili 98% społeczeństwa¹ Podejmując problematykę religii innej niż luterańska, należy odnieść się także do dalszych dziejów polityczno-administracyjnej przynależności ziem fińskich. Miały one bowiem podstawowe znaczenie dla rozwoju w Finlandii mniejszych wspólnot wyznaniowych.

Losy terytorium fińskiego były funkcją ścierania się mocarstwowych ambicji Królestwa Szwecji i Cesarstwa Rosyjskiego, której etap finalny przypadł na okres XVIII i początek XIX wieku. Praktycznie do trzeciej dekady XVIII wieku całość ziem Finlandii należała do Szwecji. W 1721 r. tzw. Stara Finlandia² przyłączona została do Imperium rosyjskiego, natomiast w 1809 r.

Dr JANUSZ CZECHOWSKI – Akademia Pomorska, 76-200 Słupsk, ul. Arciszewskiego 22;
e-mail: jaczechowski@op.pl

¹ *Encyklopedia Powszechna Wydawnictwa „Gutenberga”*, Kraków (reprint), t. V, s. 68.

² Termin „Stara Finlandia” dotyczył rosyjskiego punktu widzenia i oznaczał tę część Finlandii, która do Rosji przyłączona została najwcześniej. Administracyjnie przynależała ona do guberni Viipuri. Zob.: O. J u s s i l a, S. H e n t i l ä, J. N e v a k i v i, *Historia polityczna Finlandii 1809-1999*, Kraków 2001, s. 14.

pod berłem cara znajdowała się już cała Finlandia, jako autonomiczne Wielkie Księstwo³ Przynależność tego kraju do wielokulturowego organizmu politycznego stworzyła możliwość szeroko rozumianych migracji, umożliwiających osiedlanie się w Finlandii ludności wyznania katolickiego i prawosławnego⁴

Ustalenie kwestii państwowej przynależności terytorium fińskiego istotne jest także z innego punktu widzenia. Pierwsze decyzje prawne, wiążące się z działalnością parafii katolickich i prawosławnych w Finlandii, były bowiem udziałem monarchów: szwedzkiego i rosyjskiego.

Katolicyzm w tej części Finlandii, która oderwana została od Szwecji dopiero w 1809 r., poddany został tym samym regułom, co katolicyzm szwedzki. Gustaw III przyznał katolickim poddanym prawo swobodnego wyznawania religii aktami prawnymi z 1779 i 1781 r. Natomiast w Starej Finlandii pierwsza decyzja związana z kultem katolickim podjęta została przez cara Pawła I w 1799 r. i dotyczyła prawa do założenia w Wyborgu (Viipuri) parafii dla rosyjskich żołnierzy. Prawodawstwo związane z funkcjonowaniem religii katolickiej w tej części Imperium w analizowanym okresie oparte było na zasadach ogólnych, obowiązujących wyznawców Kościoła w innych częściach Rosji⁵

Ukazem carskim, z 23 marca 1812 r., fińska parafia katolicka w Wyborgu weszła w skład arcybiskupstwa w Mohylewie. Warto podkreślić, że parafia katolicka w Helsinkach, stolicy Wielkiego Księstwa, zorganizowana została za zgodą cara dopiero w 1857 r. Funkcjonowała nie posiadając uregulowanego w pełni statusu prawnego, podobnie jak inne gminy katolickie w tym kraju. Decyzja władz rosyjskich wychodziła głównie naprzeciw oczekiwaniom żołnierzy Imperium, wyznawców katolicyzmu, a więc głównie Polaków i Litwinów pełniących służbę w tej części Finlandii⁶

Zaznaczono już wcześniej, że całość ziem fińskich znalazła się w granicach Cesarstwa Rosyjskiego na początku XIX wieku. Aleksander I manifes-

³ Zob. M. K l i n g e, *Krótką historia Finlandii*, Helsinki 1997, s. 63-64.

⁴ W 1931 roku istniały w Finlandii 2 diecezje prawosławne (łącznie 29 parafii) oraz 3 tzw. parafie ruchome. Stan wiernych określany był na około 66 tysięcy. Liczba ta nie obejmowała rosyjskich uchodźców wyznania prawosławnego, nie mających statusu obywatela. Zob.: AAN, MSZ, sygn. 10186, Opracowanie Poselstwa RP w Helsinkach dotyczące Kościoła prawosławnego w Finlandii z 1931 roku, k. 13.

⁵ AAN, MSZ, sygn 2794, Kościół katolicki w Finlandii, opracowanie Poselstwa RP w Helsinkach z 3 X 1935 r., k. 4.

⁶ Tamże, k. 4-5.

tem z 27 marca 1809 r. potwierdził wolę utrzymania wszystkich dotychczasowych praw i przywilejów stanów społecznych. Już 18 sierpnia powołana została Rada Rządząca Wielkiego Księstwa Finlandii (przemianowana później na Senat Cesarski Finlandii) z licznymi kompetencjami w dziedzinie administracji, ekonomii i sądownictwa. Reasumując, nadana Finlandii liberalna konstytucja czyniła z tego kraju wysoce autonomiczną prowincję Imperium⁷

Niezależnie od ukazów carskich, które posiadały znaczenie zasadnicze, Rada Rządząca (Senat) wydała szereg dekretów dotyczących spraw związanych z funkcjonowaniem w Finlandii Kościoła katolickiego i prawosławnego. Prawodawstwo, regulujące kwestie kościelne katolicyzmu i prawosławia, adresowane było do obu wyznań w sposób łączny, przy czym prawosławiu poświęcano zdecydowanie więcej uwagi. Z punktu widzenia Kościoła katolickiego istotne znaczenie posiadał dekret z 24 stycznia 1824 r. dotyczący spraw kościelnych w guberni Wyborg. Rozporządzenie nakładało na księży obowiązek corocznego przedstawiania administracji guberni, za pośrednictwem metropolity w Mohylewie, wykazu urodzeń, śmierci i małżeństw katolików. Dekret regulował ponadto kwestię wynagrodzeń księży katolickich oraz zobowiązywał władze miasta Wyborg do wyznaczenia parafii miejsca na cmentarz⁸

Katolicyzm fiński był pochodną wcześniejszych doświadczeń władzy rosyjskiej z religią obcą, wyznawaną prawie wyłącznie przez mniejszości narodowe. Stosunek caratu do mniejszości determinował siłą rzeczy postrzeganie jej kultury, obyczajów i wyznania. Toteż przez długi okres katolicyzm w Rosji posiadał nieuregulowaną sytuację prawną, był światopoglądem zaledwie tolerowanym. Pierwszą próbą zmiany takiego stanu rzeczy było rozporządzenie Katarzyny II z 12 lutego 1769 r. dla Kościoła katolickiego w Petersburgu, zezwalające na praktykowanie kultu, ale zakazujące jego propagowania i nawracania na katolicyzm. Na mocy tego samego ukazu sprawy dotyczące katolicyzmu na obszarze Inflant, Estonii i Starej Finlandii powierzono Kolegium Sprawiedliwości⁹

Dalsze etapy rozwoju katolicyzmu w Imperium miały miejsce w epoce rozbiorów Rzeczypospolitej, były – można przyjąć takie założenie – wymuszone faktem wcielenia w granice Cesarstwa ziem, gdzie religia katolicka była dominująca. W 1797 r. w Kolegium Sprawiedliwości utworzono specjalny departament, skupiający wszystkie kwestie dotyczące Kościoła katolickiego

⁷ Zob. L. Wasilewski, *Finlandia*, Kraków 1925, s. 24-27.

⁸ AAN, MSZ, sygn. 2794, *Kościół katolicki w Finlandii*, k. 5.

⁹ Tamże, k. 5-6.

w Rosji. W okresie panowania Aleksandra I doszło w Imperium do wielu istotnych zmian w sposobie administrowania państwem, m.in. kolegia zastąpiło ministerstwami. Początkowo sprawy istotne dla religii katolickiej prowadziły różne urzędy centralne, co spowodowało pewien chaos w funkcjonowaniu Kościoła. W celu rozwiązania problemu utworzono w 1810 r. tzw. Wyższą Administrację dla spraw wyznań obcych, którą w 1817 r. włączono w strukturę Ministerstwa Oświaty, a w roku 1832 przeniesiono do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Niezależnie od funkcji ministerstwa, koncentrującego sprawy wszystkich wyznań obcych, od 1801 r. istniał w Petersburgu Konsystorz Generalny (Kolegium Kościoła Katolickiego), specjalny organ wyższej administracji dla Kościoła w Imperium. Podlegał mu także Kościół polski. Na czele Konsystorza stał metropolita, arcybiskup Mohylewa, a organ ten uzupełniali przedstawiciele 12 działających wówczas diecezji katolickich¹⁰

Istnienie Kościoła katolickiego w Finlandii, z racji niewielkiej liczby wiernych, także duchownych, na początku XIX wieku znajdowało się na poboczu spraw społecznych. Mała aktywność Kościoła nie przysparzała nowych wiernych, ale też nie pojawiały się żadne konflikty na tle religijnych różnic. Zainteresowanie opinii publicznej katolicyzmem wzrosło w połowie wieku, kiedy to do Finlandii dotarły nowe nurty życia umysłowego. Ukształtowała się świadomość powszechnego prawa do wolności wyznaniowej, a w ślad za tym potrzeba pełnego uregulowania prawodawstwa w tej dziedzinie. W 1863 r. przedstawiciele fińskich stanów społecznych zwrócili się do Senatu (rządu) z propozycją opracowania i przedstawienia parlamentowi projektu ustawy, regulującej m.in. kwestie związane z zakładaniem gmin religijnych, możliwością zmiany wyznania, sytuacją prawną chrześcijan wyznań obcych, czy też położeniem przedstawicieli wyznań niechrześcijańskich¹¹

Opracowane przez Senat projekty ustaw regulujących całokształt problematyki religijnej w Wielkim Księstwie zostały w 1870 r. odrzucone przez cara. Sprawa powróciła dwa lata później, kiedy to parlament zobowiązał rząd do opracowania nowej wersji ustaw. Senat powołał specjalny komitet, który uporał się z zadaniem w 1876 r. Tym razem projekty zostały przedstawione do zaopiniowania Generalnemu Synodowi Kościoła Luterńskiego, organowi zwierzchniemu dominującego w Finlandii wyznania¹² Gremium to uznało

¹⁰ Tamże, k. 6.

¹¹ Tamże, k. 7.

¹² Warto uzupełnić powyższe stwierdzenie. Wyznanie luterzańskie, jako dominujące na ziemi fińskiej, było zarazem religią cieszącą się znaczną przychylnością władz Wielkiego

propozycje za zbyt liberalne, za bardzo sprzyjające rozwojowi zwłaszcza religii katolickiej. Te same obawy spowodowały, że zwierzchnicy Kościoła luterńskiego wypowiedzieli się przeciwko sprowadzeniu do Finlandii jezuitów oraz przedstawiciele innych zakonów katolickich. Niemniej propozycje ustaw stały się przedmiotem obrad fińskiego parlamentu w latach 1877-1878. Były wśród nich projekty:

– ustawy dotyczącej chrześcijan wyznań obcych w Finlandii i ich wolności religijnej;

– ustawy w sprawie członków wyznań niechrześcijańskich i ich wolności religijnej;

– ustawy o sankcjach za prozelityzm¹³

Sejm fiński odrzucił ustawę dotyczącą regulacji prawnych niechrześcijańskich związków wyznaniowych. Nie weszła w życie również ustawa o chrześcijanach wyznań obcych. Ten akt prawny zakwestionowany został przez cara, a powodem tego był fakt, że parlament Wielkiego Księstwa uznał wyznanie prawosławne również za religię obcą na ziemi fińskiej¹⁴

Parlament Finlandii próbował jeszcze w 1882 r. zająć się sprawą regulacji funkcjonowania istniejących związków wyznaniowych, ale bez rezultatu. Przełom przyniósł rok 1885, kiedy to Senat zaproponował Sejmowi nowe prawo o dysydentach, bazujące na projektach z lat 1877-1878, wykluczające jednak stosowanie przepisów w stosunku do ludności prawosławnej. Po zaopiniowaniu projektu przez luterński Synod Generalny parlament uchwalił w 1889 r. dwa akty prawne, które weszły w życie 11 listopada tego roku. Były to ustawy:

– o dysydentach, czyli o gminach religijnych wyznań protestanckich innych od wyznania ewangelicko-luterńskiego;

– o zatrudnieniu w służbie państwowej obywateli fińskich wyznania chrześcijańskiego, innego niż wyznanie ewangelicko-luterńskie¹⁵

Wymienione ustawy nie regulowały położenia ludności katolickiej. Powodowało to coraz liczniejsze wystąpienia katolików żądających definitywnego unormowania sytuacji prawnej. W 1897 r. katolicy z Helsinek zwrócili się do Senatu z prośbą o zatwierdzenie statutu parafii helsińskiej, działającej już od

Księstwa, a później rządu niepodległej Finlandii. Praktycznie stało się wyznaniem o charakterze państwowym. Fakt ten stawiał luteranizm na pozycji uprzywilejowanej, umieszczając automatycznie pozostałe Kościoły w roli drugorzędnej.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże, k. 8.

¹⁵ Tamże.

czterdziestu lat. Ludność wyznania rzymskokatolickiego domagała się również prawa do korzystania z kościoła, dostępnego do tej pory wyłącznie dla katolików-żołnierzy. Gorycz tej części społeczeństwa dopełniał fakt, iż od roku 1896 władze cofnęły subwencje rządowe dla Kościoła i księży katolickich w stolicy Finlandii.

Kwestia statutu poddana została analizie prawnej, dokonanej przez Wydział Prawa Uniwersytetu w Helsinkach. Prawnicy uniwersyteccy orzekli, iż w świetle obowiązującego prawa nie ma możliwości przyznania gminie katolickiej charakteru organizacji działającej legalnie. Podkreślono równocześnie, że do legalizacji grup wyznaniowych nie mają zastosowania przepisy manifestu carskiego z 4 czerwca 1849 r., na podstawie których możliwa była rejestracja statutów stowarzyszeń prywatnych¹⁶

Senat Finlandii podjął działania mające doprowadzić do normalizacji sytuacji prawnej Kościoła Katolickiego uznając, że praktycznie jedyny dekret mający zastosowanie w pełni tylko w stosunku do katolików na ziemiach fińskich, wydany jeszcze przez Gustawa III w 1781 r., jest niewystarczający. Propozycje władz opierały się na następujących zasadach:

– zagwarantowanie wyznawcom katolicyzmu prawa wykonywania praktyk religijnych i zakładania parafii, analogicznie do ustawy o dysydentach z 11 listopada 1889 r.;

– zarezerwowanie dla cara prawa stanowienia o tym, jakim władzom duchownym mają podlegać parafie katolickie w Finlandii;

– nałożenie obowiązku na katolików-obywateli fińskich, zarówno księży jak i osób prywatnych, informowania władz o każdym przypadku zwracania się do Stolicy Apostolskiej, łącznie z okazywaniem wysyłanych pism i dokumentów;

– ustalenie reguły, w myśl której wszelkie decyzje papieskie dotyczące działalności katolicyzmu w Finlandii, musiałyby być wcześniej zaopiniowane przez Senat, a rozpowszechnianie wszystkich informacji papieskich wymagałoby każdorazowo zgody władz;

– uchwalenie prawa, aby każdy członek Kościoła katolickiego w Finlandii, który złamałby powyższe ustalenia, mógł być postawiony w stan oskarżenia¹⁷

Niewątpliwie przedstawione przez Senat propozycje, legalizujące położenie w Finlandii ludności katolickiej, dyskryminowały ją wobec innych wyznań. Jednak fakt zajęcia się uregulowaniem, które w istocie rzeczy wykraczało

¹⁶ Tamże, k. 9.

¹⁷ Tamże, k. 9-10.

poza ramy prawodawstwa rosyjskiego w tym zakresie, było wyrazem potwierdzenia odrębności politycznej Wielkiego Księstwa, jego społecznej i prawnej autonomii. Ale nie był to czas, w którym Rosjanie skłonni byli akceptować dłużej fińską autonomię w dotychczasowym zakresie. Śmierć Aleksandra III i objęcie władzy przez Mikołaja II w 1894 r. rozpoczęło stopniowy proces zmian polityki Petersburga wobec Helsinek. Wyrazem nowego spojrzenia Rosjan na Finlandię był m.in. manifest cara z 15 lutego 1899 r., który wśród wielu innych regulacji zatwierdził ostateczne podporządkowanie fińskiego prawodawstwa nadrzędnemu prawu Imperium¹⁸

Realizując wytyczne związane z unifikacją prawa, rosyjski minister spraw wewnętrznych Iwan Goremykin negatywnie zaopiniował projekt fińskiego Senatu, dotyczący regulacji stanu prawnego religii katolickiej w Finlandii, jeszcze przed ogłoszeniem manifestu z lutego 1899 r. Oficjalnie Goremykin uzasadniał swoje stanowisko faktem przyznania już katolikom w Imperium, a więc i w Finlandii, swobody praktykowania religii dekretem z 1896 r. Rosyjski minister powołał się również na ukaz Katarzyny II z 14 grudnia 1772 r., który określał stosunki obywateli Cesarstwa z zagranicą. Jego zdaniem dodatkowe warunkowanie kontaktów katolików z Watykanem było zbędne¹⁹

Unormowanie sytuacji Kościoła katolickiego w Finlandii pozostawało więc dalej w zawieszeniu. W 1904 r. przeciwko legalizacji statutu parafii helsińskiej, opracowanego przez grupę katolików w roku 1897, zaprotestował jeden z duchownych, ks. Rodziewicz. Podstawą jego protestu był fakt, iż statut nie posiadał aprobaty kompetentnej administracji kościelnej. Propozycja statutu nie uwzględniała ponadto w pełni uprawnień, jakie według ogólnych praw Kościoła katolickiego przysługiwały proboszczowi parafii. W wyniku wystąpienia księdza Rodziewicza Senat Wielkiego Księstwa zaprzestał prac nad całościowym uregulowaniem prawnym sytuacji ludności katolickiej²⁰

Ponowna inicjatywa w sprawie działań rejestracyjnych miała miejsce w 1912 r., kiedy to filia parafii w Helsinkach, pod wezwaniem Św. Krzyża, wystąpiła do gubernatora prowincji Uusimaa o zatwierdzenie statutu. Rejestracja nastąpiła 13 września, jednak skutecznie podważona została przez Senat. W uzasadnieniu podano, iż kompetencje gubernatora dotyczą jedynie organizacji o charakterze ekonomiczno-dobroczynnym. Parafia pw. Św. Krzyża

¹⁸ Zob. J u s s i l a, H e n t i l ä, N e v a k i v i, dz. cyt., s. 80.

¹⁹ AAN, MSZ, sygn. 2794, *Kościół katolicki w Finlandii*, k. 10.

²⁰ Tamże, k. 10-11.

złożyła ponowny wniosek cztery lata później, tym razem bezpośrednio do Senatu. Zatwierdzenie nastąpiło 31 maja 1917 r. Sytuacja polityczna w Rosji wyeliminowała konieczność ubiegania się Finów o zgodę na podpisany akt prawny władz w Petersburgu. Zatwierdzone prawo przewidywało sposób finansowania się parafii, określało warunki przyjmowania nowych członków, a także precyzowało okoliczności wyboru duchownych na parafialne funkcje z zaznaczeniem, że wybrani księża mogli przystąpić do wykonywania swoich obowiązków dopiero po uzyskaniu akceptacji władz kościelnych²¹

Ponieważ parafia pw. Św. Krzyża, posiadając swój statut, oddzieliła się od jurysdykcji arcybiskupstwa w Mohylewie, negatywnie do nowej sytuacji ustosunkował się Metropolita. Odmówił on potwierdzenia istniejącego stanu rzeczy. Podobnie, chociaż z innych powodów, zareagował nowo ukształtowany w Finlandii Wikariat Apostolski²². Samodzielność prawna parafii stała się nieaktualna. Kwestia parafii pw. Św. Krzyża wymaga jednakże osobnych badań. Zastanawiające są motywacje podejmowanych prób prowadzących do niezależności od władz kościelnych. Czy rzecz sprowadzała się tylko do różnie motywowanej rywalizacji fińskich duchownych, czy może był to wstęp do założenia w przyszłości katolickiego Kościoła narodowego? Zestawienie powyższych faktów wskazuje, że inicjatywy katolików świeckich na ziemiach fińskich nie przyniosły żadnych zasadniczych rozstrzygnięć prawnych, które regulowałyby w taki lub inny sposób położenie Kościoła²³

Od 1917 r. w działalność mającą doprowadzić do stabilizacji prawnej Kościoła i jego niezależności od Metropolii w Mohylewie włączył się kler. Dwaj fińscy księża (do 1906 roku duchownymi katolickimi w Finlandii byli głównie Polacy) W. von Christierson i G. A. Carling wysłali do Watykanu, za pośrednictwem arcybiskupa Szeptyckiego z Lwowa, sprawozdanie dotyczące działalności Kościoła. Wyrazili jednocześnie życzenie oddzielenia fińskich parafii od Metropolii mohylewskiej i podporządkowania Wikariatu Apostolskiego bezpośrednio papieżowi. Doszło również do pertraktacji w tej materii z władzami Finlandii. Jesienią 1918 r., a więc już w warunkach niepodległego państwa fińskiego²⁴, ks. Christierson został delegowany przez MSZ do Wa-

²¹ Tamże, k. 11.

²² Jak podaje Raimo Pullat, Wikariat Apostolski powstał 8 czerwca 1920 roku. Pierwszym duszpasterzem Wikariatu został biskup Buckx. Szerzej zob.: R. P u l l a t, *Stosunki polsko-fińskie w okresie międzywojennym*, Warszawa 1998, s. 26-30.

²³ AAN, MSZ, sygn. 2794, *Kościół katolicki w Finlandii*, k. 12.

²⁴ Oficjalnie Finlandia uzyskała niepodległość 6 grudnia 1917 roku. Szerzej zob.: M. K l i n g e, *Bałtycki świat*, Helsinki 1998, s. 136. Por. również: J. S u c h o p l e s, *Finlandia w polityce Stanów Zjednoczonych 1917-1919*, Warszawa 2002, s. 58.

tykanu jako oficjalny przedstawiciel rządu Finlandii do rozmów na temat położenia fińskiego Kościoła katolickiego. Zasadniczo Watykan nie negował postulowanych przez Finów zmian. Jednak papieski przedstawiciel, kardynał Gasparri, postawił jeden warunek: księży fińskiego Wikariatu Apostolskiego powinni należeć do jednej z kongregacji²⁵ Rząd fiński w odpowiedzi na stanowisko Watykanu stwierdził między innymi, że:

– nie istnieje możliwość powierzenia Wikariatu Apostolskiego księżom należącym do kongregacji, ponieważ ustawodawstwo w Finlandii nie zezwala na istnienie kongregacji religijnych, a wprowadzenie takiej możliwości w przyszłości jest wątpliwe;

– rząd fiński domaga się, aby zarząd Kościoła w Finlandii powierzono duchownym – Finom, natomiast zwierzchnikiem Kościoła może zostać tylko kandydat zaproponowany przez Ministerstwo Wyznań Religijnych po akceptacji rządu;

– konieczna jest zgoda Watykanu na wysłanie do Finlandii swojego przedstawiciela celem dalszego prowadzenia rozmów²⁶

Stanowiska fińskiego rządu Watykan oficjalnie nie skomentował. Jednak mimo wszystko Ministerstwo Wyznań Religijnych powierzyło kompetentnym czynnikom opracowanie projektu dekretu o Kościele katolickim, jako ewentualnej podstawy do rozmów ze Stolicą Apostolską. Projekt taki został przedstawiony Radzie Ministrów w maju 1922 r. Oparty był na projekcie ustawy o wolności religijnej, nad którą pracowano równolegle i która ostatecznie weszła w życie 1 stycznia 1923 r. W tym czasie zmianie uległo stanowisko Watykanu, w imieniu którego kard. Gasparri zaproponował Republice Fińskiej zawarcie konkordatu. Inicjatywa Ministerstwa Wyznań Religijnych, zmierzająca do podtrzymania wzajemnych relacji na płaszczyźnie rozmów konkordatowych, nie spotkała się z akceptacją fińskich władz²⁷

Z powyższych rozważań wynika, że u zarania niepodległego państwa fińskiego nie udało się wypracować takich relacji ze Stolicą Apostolską, funkcją których byłaby normalizacja prawnego położenia ludności katolickiej w Finlandii. Parafie katolickie ujęte były w formie Wikariatu Apostolskiego, istniały i działały na podstawie ustawy o wolności religijnej. Ustawa ta, uchwalona 10 listopada 1922 r. (zaczęła obowiązywać od 1 stycznia roku następnego), stanowiła jednak dopiero podstawę prawną do rejestracji Kościoła. Dlatego też katolicyzm fiński funkcjonował dalej jako związek bez osobowości praw-

²⁵ AAN, MSZ, sygn. 2794, *Kościół katolicki w Finlandii*, k. 12.

²⁶ Tamże, k. 12-13.

²⁷ Tamże, k. 13-14.

nej. Wikariat Apostolski został prawnie zarejestrowany i wciągnięty na listę związków wyznaniowych jako Kościół katolicki w Finlandii dopiero 14 listopada 1929 r. W okresie tym, według posła polskiego w Finlandii Franciszka Charwata, istniały cztery parafie, oprócz helsińskiej, także w Wyborgu, Turku i Terijoki²⁸

Działalność fińskiego Kościoła regulowały niżej wymienione akty prawne:

– Konstytucja Finlandii z 17 lipca 1919 r.;

– prawo kościelne z 6 grudnia 1869 r.;

– dekret w sprawie prowadzenia rejestrów stanu cywilnego z 22 grudnia 1917 r.;

– ustawa z dnia 10 czerwca 1921 r. w sprawie publicznych funkcji cywilnych i wojskowych pełnionych przez obywateli fińskich, wyznawców religii innej niż ewangelicko-luterańska;

– ustawa o wolności religijnej z 10 listopada 1922 r. oraz rozporządzenie wykonawcze z 29 grudnia 1922 r.;

– ustawa z 18 maja 1923 r. w sprawie elementarnego nauczania religii;

– ustawa z 8 czerwca 1926 r. o szkołach elementarnych;

– ustawa z 13 czerwca 1929 r. o małżeństwach;

– ustawa z 5 grudnia 1929 r. o małżeństwach z cudzoziemcami²⁹

Ogólna liczba katolików w Finlandii nie przekraczała w 1935 r. 1600 osób. Największa parafia istniała w Helsinkach (936 wiernych), której przewodził bp Wilhelm Petrus Cobben. Duchowieństwo katolickie wydawało w języku fińskim miesięcznik „Uskon Sanoma” („Zwiastun Wiary”) oraz raz w roku w języku szwedzkim „Vox Romana”³⁰

BIBLIOGRAFIA

J u s s i l a O., H e n t i l ä J., N e v a k i v i J.: Historia polityczna Finlandii 1809-1999, Kraków: Universitas 2001.

K l i n g e M.: Bałtycki świat, Helsinki: Otava 1998.

²⁸ Tamże, k. 14.

²⁹ Tamże, k. 15.

³⁰ Tamże, k. 15-16. Oprócz parafii i wydawnictw katolickich istniały jeszcze inne organizacje, o których nie wspomina w swoim opracowaniu polski poseł w Helsinkach Franciszek Charwat. Np. 11 lutego 1925 r. powstała organizacja o nazwie „Fidelitas”, która swoją siedzibę miała u sióstr Najświętszego Serca w Helsinkach. Celem działających tam wiernych była szeroko pojęta integracja fińskich katolików. Zob.: P u l l a t, dz. cyt., s. 28.

K l i n g e M.: Krótka historia Finlandii, Helsinki: Otava 1997.

P u l l a t R.: Stosunki polsko-fińskie w okresie międzywojennym, Warszawa: Rytm 1998.

S u c h o p l e s J.: Finlandia w polityce Stanów Zjednoczonych 1917-1919, Warszawa: Trio 2002.

W a s i l e w s k i L.: Finlandia, Kraków 1925.

AN OUTLINE OF HISTORY OF THE CATHOLIC CHURCH IN FINLAND
FROM THE END OF THE 18th TO THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY
ON THE BASIS OF A DOCUMENT COMPILED BY THE POLISH DIPLOMATIC
MISSION IN HELSINKI IN 1935

S u m m a r y

The article presents an outline of the history of the Catholic congregation in Finland in the period when this country belonged to Sweden and Russia and in the first years of the independent Finland. By the decision of the Swedish monarchs the Lutheran Church was established in Finland, which was occasioned by the Reformation in Europe. However, in that country also a number of Catholics lived and with the Acts issued in 1779 and 1781 Gustav III guaranteed them freedom of confessing their own religion. From 1809 as result of territorial changes in this part of Europe the Finnish lands under the name of the Grand Duchy were annexed to the Russian Empire. A multicultural Empire became the area where inner migrations took place, that resulted in the coming of more Catholics to the area of Finland – albeit they were not very numerous. The new Catholic arrivals also included soldiers who had served in the Tsarist army; and with the Tsar's consent a Catholic parish was established for them in Helsinki in 1857. However, even earlier, namely in the Tsar's ukase of 1812, permission was given to establish a parish in Viborg. The parish became part of the Mohylev Bishopric. The article shows the methods the Finnish Catholics used to gain the status of a legal personality for their Church in the period the territory was dependent on Russia and under the conditions of the independence they gained after 1917, as well as the forms those methods assumed. It also shows the conditions in which the small, numbering 1600 people, Catholic congregation existed; as well as its determination in their fight for full religious rights.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: katolicyzm fiński, arcybiskupstwo w Mohylewie, Wikariat Apostolski w Finlandii, fińskie prawodawstwo religijne.

Key words: Finnish Catholicism, Mohylev Archbishopric, Apostolic Vicariate in Finland, Finnish religious legislature.